

Streszczenie

Skandal osobistego. Zderzenia z intymnością w najnowszej prozie polskiej

Celem pracy jest zbadanie i opisanie osobistego aspektu twórczości i lektury oraz związanych z nimi kategorii intymności i afektywnego odbioru tekstu w kontekście skandalu jako nieoczywistego spotkania tego, co osobiste z tym, co publiczne, na płaszczyźnie literatury. „Skandal osobistego” jest używany w odniesieniu do tekstów, które wywołują w czytelniku gwałtowne emocje, wzbudzają afekt poprzez zderzenie odbiorcy z intymnością tekstu i wywołanie katarktycznego lub wypartego wstrząsu. Ich tematem są osobiste przeżycia, takie jak żałoba, poronienie, poród czy choroba. Opisywane zjawisko zostaje ukazane jako wynik historycznoliterackich przemian w literaturze i kulturze polskiej, mającej swoje źródło w przekształceniach czasu przełomu 1989 roku, takich jak literackie środowisko „Brulionu” oraz polska sztuka krytyczna, ale również w przemianach społecznych, jakie w kolejnych latach wprowadziły kapitalizm, postępujący narcyzm kulturowy oraz odsuwanie poza margines społecznej dyskusji wokół śmierci, starości, choroby i wszelkich znamion słabości jednostki ludzkiej.

W pracy została określona sytuacja społeczna, w której obecnie powstaje polska literatura – zarysowano symptomy świadczące o rozwijającym się autyzmie społeczno-kulturowym, odznaczającym się powszechnym znieczuleniem, spadkiem empatii, koncentracji jednostek na samych sobie i odsuwaniu tematów świadczących o słabości, cierpieniu i śmierci poza horyzont debaty publicznej. Podjęto próbę określenia na nowo, co obecnie w literaturze może zostać uznane za skandaliczne – stanowić źródło wzburzenia i szoku dla współczesnego człowieka i wskazywać prawdę o słabości i śmiertelności osoby ludzkiej. Na ile to możliwe, została opisana poetyka takiego skandalu – rozważono poszczególne próby eksperymentów formalnych, uwzględniono jednak przede wszystkim fakt, że czasami sam temat poruszony w tradycyjnej formie prozatorskiej może zrobić tak samo duże wrażenie. Wskazano znaczenie intymności jako sytuacji afektywnej konstruowanej w tekście i możliwości jej wpływania na odbiorcę, który – uaktywniając ją podczas lektury – może doświadczyć intymnego przeżycia osobistych emocji mogących wpłynąć zasadniczo na jego perspektywę postrzegania rzeczywistości wokół siebie. W ten sposób zobrazowano wartość i niezwykłość omawianych w pracy utworów, zarówno pod

względem literackim, jak i społecznym, a przez to udowodniono, jak bardzo są one potrzebne – dzięki podejmowaniu ważnych wątków w dyskusji mają uniwersalne znaczenie i są społecznie istotne, mimo że bazują na doświadczeniach osobistych ich autorów. Zarówno ich nowatorstwo i wartość artystyczna, jak i znaczenie podejmowanych przez nie tematów zostały ukazane jako „pożytki z literatury” w możliwie najszerszym znaczeniu tego słowa.

W rozdziale pierwszym zostały przeanalizowane poszczególne aspekty ponowoczesnej kultury, które składają się na opisywane zjawisko. Każda z używanych w pracy kategorii jest obciążona bogatym ładunkiem znaczeniowym i teoretycznym, dlatego konieczne było zdefiniowanie, jakie ich rozumienie ma największy potencjał. Przedstawione zostały autorskie rozumienie skandalu oraz krótka historia przemian w pojmowaniu skandaliczności; zdefiniowano różnice pomiędzy prywatnym, osobistym i intymnym oraz przywołano kategorie wstydu i kiczu. Następnie jako ważny kontekst opisano koncepcje społeczeństwa zmęczenia i maksymalizacji osiągnięć i skonfrontowano je ze zjawiskiem nowej szczerości w prozie amerykańskiej oraz stworzoną przez Hansa-Joachima Maaza teorią zatoru uczuć w postsocjalistycznym społeczeństwie dawnej Niemieckiej Republiki Ludowej. W dalszej części rozważono trudności z klasyfikacją gatunkową omawianych utworów literackich, powołując się na formułę autofikcji Arkadiusza Żychlińskiego. Podsumowaniem tej części pracy jest ukazanie aktu lektury tekstu „skandalicznie osobistego” jako wstrząsającego spotkania, które może wyzwolić w odbiorcy afektywny potencjał emancypacyjny, a także wskazanie, że gniew i wyparcie w reakcji na lekturę takiego tekstu mogą okazać się gestem samoobrony wobec silnego ładunku emocjonalnego.

Dalsza część pracy została poświęcona analizie utworów literackich, które należą do najbardziej interesujących i reprezentatywnych przykładów omawianego zjawiska oraz prezentują wysoki poziom artystyczny. Co istotne, nie są to teksty pisane z intencją wywołania skandalu, w ich przypadku wzburzenie jest efektem lektury. Rozdział drugi dotyczy zatem śmierci jako największego skandalu ludzkiej egzystencji, ukazanej przez pryzmat literackich relacji o utracie bliskiej osoby. Kolejne podrozdziały zostały poświęcone: *Umarł mi Ingi Iwasiów*, *Kochałam, kiedy odeszła Anny Augustyniak*, *Bezmatkowi Miry Marcinów*, *Grochowowi Andrzeja Stasiuka*, *Dlaczego nie zabiłem mojego ojca i jak bardzo tego żałuję* Mateusza Pakuły. Z kolei rozdział trzeci koncentruje się wokół zagadnienia macierzyństwa jako doświadczenia granicznego. Cięża i poród w *Powlekać rosnące* Joanny Mueller oraz poronienie w *Obsoletkach* Justyny Bargielskiej zostały ukazane jako przykłady cielesnych i intymnych doświadczeń, które są analizowane z perspektywy społecznych sfer tabu, odsuwanych w publicznej dyskusji jako wstydlive i zbyt osobiste.

W zakończeniu zostały zaprezentowane rozważania Rity Felski na temat relacji zachodzących między czytelnikiem a tekstem. Jej wnioski wykorzystano do podsumowania zawartych w pracy tez.